

HENK POEDER - IN MEMORIAM*)

(20 april 1897—9 december 1958)

„Ga je vanmiddag mee in de roeiboot naar 't Ganzediep?" Deze vraag heb ik vaak van mijn vader gehoord, op zonnige zomerdagen en in het bleekgetinte herfstseizoen. En dan zwierven wij de rivier óp, over de wijdte van het water onder een Hollandse wolkenhemel, — op de achtergrond het vergrijzend silhouet van de stad met haar brug en karakteristieke torens. Het verwijderend stadsrumoer in de verte werd doorklonken met het zacht geklots van het water tegen de boeg, totdat we alleen dit nog hoorden en het ruisen van de wind in het riet. Zo werd de sfeer zwanger waaruit schilderijen geboren werden.

Dit is een greep uit de tweede gelukkige periode van zijn leven, — toen de zomers altijd zonnig schenen.

De eerste gelukkige periode was zijn jeugd. Dikwijls zei hij: „Je jeugd, dat is de mooiste tijd van je leven; als je nog onbezorgd met je vader kunt wandelen". Talloze avonturen heeft hij ons over zijn jonge jaren verteld.

Opgevoed in een klein Drents gezin, waar men het omtrent de eeuwwisseling niet breed had, was hij er al vroeg mee bekend dat een dubbeltje verscheidene malen werd omgekeerd vóór het uitgegeven werd. Dat betekende ook, dat de ouders aan de wens van hun zoon om schilder te worden slechts twijfelachtige waarde toekenden. Zij wisten heel goed, dat voor de bevrediging van de levensbehoeften een prozaïscher beroep betere kansen gaf. De verschijning in Assen van een Frans schilder, die als Lamech twee vrouwen had, bracht de schilderkunst in de calvinistische ogen zijner ouders nagenoeg in discredit. Evenwel kwamen zij hem in zover aan zijn verlangen tegemoet, dat hij knechtje mocht worden bij een huis- en decoratieschilder, waar hij een kwartje in de week verdiende.

Van dit kwartje per week mocht hij zelf een stuiver houden. Hiervan kocht hij telkens voor een halve stuiver zijn eerste olieverten en penselen. Het andere materiaal vervaardigde hij zelf. Een palet sneed hij uit een dunne plank en een paletmes maakte hij door een afgedankt dik broodmes zolang dagen achtereen op een slijpsteen te slijpen, dat het buigzaam was geworden en zijn ene wijsvinger tengevolge van het voortdurend krampachtig drukken nog een week helemaal krom stond. Een, van de waslijn op zolder gehaalde schort van zijn zuster werd verknipt en op een houten raam gespannen; zo verkreeg hij zijn eerste „doek". De rest van de nog bijna nieuwe schort werd zorgvuldig weggedaan, en hij heeft ons vaak vermaakt door de verbaasde gesprekken na te doen (hij kon meesterlijk imiteren) tussen zijn moeder en zuster,

*) Op verzoek van de Redactie schreef de heer J. Poeder te 's-Gravenhage dit artikel ter gedachtenis van zijn vader, de eind vorig jaar in Kampen overleden, en daar zeer bekende, kunstschilder Henk Poeder.

die maar niet konden begrijpen waar dat ding toch gebleven kon zijn. Hij heeft het ze nooit verteld, en tenzij zijn zuster het op dit moment leest, weet ze het nu nog niet.

Zo werden de eerste moeizame schreden op het pad der kunst gezet. Naderhand kreeg hij enige leiding van de Asser schilder Louis Krans, van Roesing en van de Belg Van der Drieche. Dit alles in zijn vrije tijd wel te verstaan, want daarnaast moest hij aan het voor hem prozaïsche productieproces van het economisch leven deelnemen. Zo is hij een korte tijd jongmaatje geweest bij een huisschilder, slechts enige weken. In Assen werd toen eens een schilderijtentoonstelling gehouden, echter op een zaterdag. Nu kende men in die tijd nog niet algemeen de vrije zaterdagmiddag. Zo gebeurde het dat de patroon hem 's maandagsmorgens vroeg, waar hij die zaterdagmiddag geweest was. „Op de tentoonstelling", was het lakonieke antwoord. „Dus jouw werk gaat vóór mijn werk?" vroeg de baas verder. Hartgrondig kwam er toen uit: „Ja! Mijn werk gaat voor", waarop de baas reageerde met: „Donder dan meteen maar op!"

Een andere keer was hij winkelbediende annex loopjongen in een kruidenierszaakje, waar hij stroop moest afwegen of spek snijden. Alleen bij het etaleren kon hij zijn artistieke neiging nog een beetje uitleven. Eenmaal had hij met verschillend gekleurde soorten vogelzaad op een stuk karton een enorme haan en een kip gemaakt in de etalage. De vrouw van de eigenaar riep toen ze het zag verbaasd uit: „Maar Hendrik, jongen, heb jij dat zo mooi gedaan?". En de hele buurt kwam natuurlijk kijken.

Dan weer was hij bediende op het kantoor van een eenvoudige handelszaak. Hier werd hij gemarteld met langwerpige kasboeken, waarin hij grote rijen verschrikkelijke getallen foutloos moest optellen. Meestal midden onder de telling kwam dan de kortgebouwde baas binnenvliegen, die riep: „Hendrik, schrijf vlug even op: Voor Sietsema, 12 pond grauwe erwten, 10 pond bruine bonen, 8½ pond capucijners, 15 pond...., hoeveel kost dat bij elkaar?" Volgens zeggen van mijn vader heeft er nooit een telling direct geklopt.

Ondanks deze moeilijkheden of misschien juist dank zij deze moeilijkheden en de overwinning daarop vond hij zijn jeugd jaren de mooiste tijd van zijn leven. Het verlangen daarnaar, dat altijd uit zijn enthousiaste verhalen sprak, kwam in de laatste periode van zijn leven in verdubbelde mate weer naar boven. Hoe vaak hebben we hem niet aan zijn bureau met zijn agenda's voor zich zien zitten mijmeren over die tijd. Dan zei hij opeens: „Vandaag is het precies zoveel jaren geleden, dat ik met mijn vader op een stralende zondagmorgen uit de kerk tussen de zonnige korenvelden en de weilanden liep. Uit de verte de aanwaaierende klanken van het klokgebeier en vlakbij het gezoem van bijen en hommels. Een overweldigende indruk, die ik

nooit zal vergeten. Maar het is voorbij, voorbij. . . .”

Hij kon er niet over uit, dat het jonge verouderde en dat op deze aarde al het schone gedoemd was te verdwijnen. Vaak hadden we het daarover, maar de blijdschap kwam terug als we over de hemel spraken, waar niemand meer zal vergrijzen en waar alles rein, alles welluidend zal blijven.

Omstreeks 1920, toen hij inmiddels verhuisd was naar Soest, kreeg hij tekenlessen van de zeer begaafde Isings. In die tijd heeft hij weinig geschilderd, daar toen een slepende en slopende ziekte zijn lichaam aantastte, waardoor hij te moe was om palet en penseel te hanteren. Illustreren kon hij nog wel en dat heeft hij toen ook veel gedaan.

Dit was een donkere levensperiode voor hem, want steeds verder vrat de verraderlijke ziekte door en tenslotte was het zo erg, dat zijn arm te moe was om een kopje koffie naar zijn mond te brengen, ja zelfs voor het uitspreken van de letter r kon hij zijn tong niet meer voldoende bewegen.

Toch glansde er ook in die duisternis het licht, slechts te grijpen en te begrijpen voor wie ogen heeft om te zien. Toen hij eens bij het beklimmen van de trap achterover was geslagen met zijn hoofd tegen de vloer, zei hij in de daaropvolgende uren lange bewusteloosheid, telkens als men hem iets vroeg: „Wat God doet, is welgedaan”.

In die donkere periode is hij omstreeks 1930 met zijn gezin in Kampen komen wonen. Na enige jaren trad er plotseling een snelle verbetering op in zijn lichamelijke toestand en kon hij weer naar buiten. Toen brak de tweede gelukkige periode voor hem aan. In die tijd kocht hij een roeibootje, waarmee wij talloze keren er opuit trokken, meestal naar het Ganzediep.

Dikwijls voeren wij dicht onder de oever, waar riet en biezen wiegelden. Het zachte schuren van de flanken van ons schuitje langs de bladen van waterlelie en gele plomp accentueerde de rust van de omgeving. Een roze zwanebloem en een lis gluurden uit het riet.

„Kijk, een aalscholver!” En ja, een eindje verder op een lange houten paal tussen de granietstenen van een krib zat er een, die bij onze nadering wegweekte.

Bij een stil plekje schoot het bootje naar de kant en legden wij aan. „Mmm, wat prachtig hier; dit moet ik schilderen!”

Tientallen, misschien wel meer dan honderd studies hebben zo hun leven te danken. Deze studies van ongeveer anderhalve vierkante decimeter werden thuis uitgewerkt tot schilderijen.

Hoewel hij in zijn jeugd enige leiding had gehad, was hij als schilder toch eigenlijk autodidact. Zijn techniek perfectioneerde zich meer en meer, en wijzigde zich in de latere jaren in de richting van een vlotte, moderne ietwat schetsmatige stijl.

Hij was geen schilder van wat men tegenwoordig problemen pleegt te noemen, maar hij zag het wonder in het gewone, in het ongecompliceerde. Met een afkeer van alles wat zich door bizarheid aan de aandacht wilde opdringen, zocht hij de schoonheid in het alledaagse, waar men doorgaans achteloos aan voorbijgaat, bloeiende gele brem in juichend zonlicht, een zware loodgrijze regenlucht boven een weiland, een stilleven met

de glans van een koperen ketel, een waterpartij. Mauve en Maris (Willem) van de Haagse school waren zijn favorieten. Maar als men hem nieuwsgierig vroeg: „Is dit nu impressionisme?” antwoordde hij met enige tegenzin: „Noem het zo, als u wilt, maar hoe vindt u het?” Hij analyseerde niet, maar wilde steeds het geheel zien. Hij benaderde de kunst niet van de intellectuele theoretische zijde, maar van de praktische kant. „Bij een mooi schilderij ga je niet gewichtig zitten praten, je moet het zien! Muziek kun je ook niet ruiken, dat moet je horen!”

Even intens als hij de blijdschap over de schoonheid beleefde, ervoer hij de pijnlijke onwetendheid en de weinige kunstzinnigheid der mensen. Hoewel dit hem zeer bedroefde, zag hij daarin toch ook de humor blinken. Eens liet hij aan zijn bezoeker een sneeuwlandschap zien. Deze zei met een intonatie van plotseling begrijpen: „Aah, dat is nou een stilleven, dat is nou een stilleven”. Een andere keer toonde hij met enige trots zijn originele Maris aan een lijstenhandelaar die meende verstand van kunst te hebben. Bewonderend zei de man: „Ja waarempel, een echte Pieter Marits”.¹⁾

Hij leefde in zijn werk, hij ging daar helemaal in op. Soms hield hij onder het bidden ineens op; na het amen zei hij dan: „Ja, ik moest even ophouden, ik zag zó'n bijzonder mooi schilderij; even een schetsje van maken”.

En ik zie hem nog lachen, toen een van de studenten hem heet van de naald kwam vertellen, dat K. S. op college had gezegd dat er in de hemel ook weer geschilderd zou worden.

De zondag, waarop hij niet mocht schilderen, vond hij de vervelendste dag van de week. „Ik ben altijd blij als ik 's maandags weer aan mijn werk mag”. Zingend stond hij steeds voor zijn ezel. Niet dat hij niet graag over geestelijke dingen sprak, integendeel. Meermalen werden in de grote, gezellige huiskamer de gesprekken o.a. met theologische studenten tot diep in de nacht voortgezet, maar de nadruk lag niet op dogmatische theorieën waarbij het hart gevaar loopt koud te blijven. Hij wilde praktisch zijn en Gods hand zien in alle dingen des dagelijksken levens.

Wanneer hij b.v. het door hem getekende portret van zijn vader liet zien, verzuimde hij niet erbij te vertellen: „Dit is het merkwaardigste portret dat ik heb getekend. Mijn vader was driftig en kortaangebonden, en kon daarom niet lang stilzitten. Daardoor heb ik zijn hele leven nooit gelegenheid gehad eens een tekening van hem te maken. Maar toen hij eens een paar dagen bij ons gelogerd was, hebben we het nog eens geprobeerd en is het gelukt ook, voor het eerst. De volgende morgen, toen hij zou vertrekken, is hij in alle vroegte onverwachts overleden”. En dan eindigde hij altijd met te zeggen: „Ik beschouw het als een vriendelijkheid van God, dat hij me dit aandenken aan mijn vader op de laatste dag van diens leven heeft geschonken!”

¹⁾ Pieter Marits is de titel van een bekend jongsboek over de Zuidafrikaanse oorlog

Deze gelukkige tijd is wel zijn vruchtbaarste schilderperiode geweest. Hoewel hij in die tijd lichamelijk aardig goed was en vaak naar buiten ging om te vissen of te schilderen, is hij nooit meer geheel normaal gezond geweest. Hij was vaak en snel vermoeid. En naarmate de jaren voortschreden ging zijn lichamelijke toestand allengs achteruit, een gevolg van zijn vroegere ziekte. Langzaam maar onafwendbaar namen zijn krachten af, en hij wist dat.

Aanvankelijk kwam hij nog wel eens buiten, maar de afstanden werden steeds kleiner. Zo schreef hij in zijn brieven: „Het was vanochtend mooi weer, ik heb even een eindje gewandeld, Oudestraat tot de Plantage. 't Viel me mee, maar ik word oud en gebogen. Als ik me zie in de etalages.... een oud mannetje.... o wat erg.... maar de zon scheen....” En later: „Ik heb nog even tot de Bovenkerk gelopen en weer terug”. En nog later: „We zijn gisteravond op bezoek geweest aan de overkant”. Tenslotte kwam hij helemaal niet meer buiten en in die laatste reeks van jaren heeft hij aan den lijve gevoeld, wat zijn ouders bij zijn doop hadden beleden: ....dat dit leven niet anders is dan een gestadige dood....

Tijdens de laatste maanden van zijn leven heeft hij nog een schilderstukje gemaakt. Een melancholiek riviergezicht in de herfst met een paar eenzame rietpluimen op de voorgrond. Hij heeft gevoeld dat dit zijn laatste werk zou zijn, want hij zei ervan: „Mijn laatste groet”.

Hoewel hij veel over geestelijke dingen sprak, was hij toch in zijn laatste jaren somber gestemd. Hij wist wel dat de grote heerlijkheid zou komen, maar de druk van het langzaam sterven versomberde toch zijn aardse leven, dat hij hartstochtelijk liefhad. In zijn laatste brieven schreef hij: „Ach man, wat is het leven mooi, hè! Jullie staan nog aan 't begin. Wij gaan de neergang. Dat valt me niet mee: Ja ik weet het wel, de grote opgang komt later”.

Hij was schilder in hart en nieren en kon niet loskomen van zijn werk. Hij hing met elke levensvezel aan de aarde en haar schoonheid. Des te meer verwonderlijk was zijn reactie op de laatste dag van zijn leven, toen ik bij mijn komst mijn spijt erover uitdrukte, dat ik niet de reproducties van enige schilderijen had meegenomen, die ik voor hem gekocht had. „Och”, zei hij, „dat is allemaal aards, daar wil ik nu niet meer over praten”. Plotseling waren de banden geslaakt.

Die ochtend was hij ruim een half uur in visionaire toestand geweest en had „onuitsprekelijk schone dingen in de hemel” gezien, waar hij vol van was en telkens van vertelde. Hij onderbrak zich echter steeds, omdat hij niet kon begrijpen, dat hij weer „teruggetuimd was op aarde”, zoals hij het zelf uitdrukte. Het was voor hem en voor ons alles even vreemd, dit toeyen op de grenzen van tijd en eeuwigheid. „Zijn we dan niet in de hemel?.... Maar ik hoor duidelijk de klok tikken”.

Toch bleef hij verzekerd in zijn geloof, want later op de dag zei hij: „Straks ga ik weer daarheen”. En zo was het. In de vroege ochtend van de volgende dag is hij in de slaap ontslapen. Zijn werk was gedaan. Althans hier beneden.

De tekst waarvan hij de vorige dag een fragment aanhaalde, las ik de andere ochtend in zijn geheel, bij het opstellen van de overlijdensaankondiging, en het was alsof ik hem van verre hoorde spreken: Want als wij, toen wij vijanden waren, met God verzoend zijn door de dood Zijns Zoons, zullen wij veel meer, nu wij verzoend zijn, behouden worden, doordat Hij leeft; en dat niet alleen, maar wij roemen zelfs in God door onze Here Jezus Christus, door wie wij nu de verzoening ontvangen hebben.

Wie een overeenkomst wil vinden tussen zijn werk en zijn moeilijk leven, zal lang moeten zoeken, maar wel is het verband er met zijn geestelijk leven en de praktische kinderlijke eenvoud daarvan.

Ik citeer nog eens uit zijn brieven: „O wat is het heerlijk dat kleine goed te zien opgroeien. Alles is even lief aan die kleintjes. Als je geen kinderen hebt, dan weet je eigenlijk niet volledig wat leven is en begrijp je nooit hoeveel je van je kinderen kunt houden. Wonderlijke liefde. Gelijk zich een vader ontfermt over de kinderen. Wat kun je zo iets nu beter begrijpen als je zelf een kind hebt. Wat wordt Zijn woord er rijker door. Tenminste zo is het mij gegaan. En dan te bedenken dat God Zijn eniggeboren Zoon niet gespaard heeft, maar heeft laten doodmartelen aan 't kruis voor zondaren, om ons een eeuwig leven te geven.... ja daar houdt alle denken op en zwijgen we in verstomde, sprakeloze aanbidding”.

Een ander citaat: „Jij was vroeger ook een rare. Als-t-ie wat gedaan had wat niet mocht, dan zei ik: Ik zal het dan maar weer door de vingers zien. Maar jij bleef maar staan.... wachten.... en eindelijk zei je: Nou, dóe het dan!.... Ik direct met mijn uitgespreide vijf vingers voor mijn gezicht. Klaar was het. Afgelopen. 't Was vergeven. Zo doet God ook. Nog duizend keer heerlijker”.

Evenzo is zijn werk, een getuigenis van verwondering en dankbaarheid aan de Schepper van de schoonheid in de natuur, de Schenker van het leven. Zijn werk blijft volkomen in overeenstemming met zijn geestdriftige uitroep op zijn laatste middag, toen we aan tafel psalm 103 zouden lezen: „Ja, dat is mooi, loof den Here mijn ziel!”